

УДК 811.111'37'25:796.525

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-30>**Микола ПРОХОРОВ,**

orcid.org/0000-0002-5827-2602

кандидат політичних наук,

асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Київ, Україна) m.prokhorov@chnu.edu.ua

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ АЛЬПІНІЗМУ

Статтю присвячено вивченню англійськомовної термінології сфери альпінізму. У статті надається визначення поняття термінологія сфери альпінізму, встановлюються її структурні та семантичні особливості, аналізуються способи перекладу її одиниць. Також у статті приділено увагу аналізу перекладацьких трансформацій, задіяних при перекладі визначених термінів засобами української мови.

Англійськомовна термінологія альпінізму є сукупністю одиниць, що позначають професійні поняття сфери. Її формування розпочалося з появи альпінізму як професійної спортивної сфери. Неоднорідною є структура англійськомовних термінів сфери альпінізму, представлених словами та словосполученнями. Терміни-слова є простими кореневими, похідними деривативними, складними та абрєвійованими терміноодиницями, які походять від багатокomпонентних, переважно чотирикомпонентних терміносполук. Терміни-словосполучення можуть містити від двох до п'яти компонентів у своєму складі. Найбільш поширеними серед них є дво- та трикомпонентні одиниці, утворені за моделями $N+N$, $Adj+N$, $Part II+N$, $V + N$, $N + N + N$.

Семантичний склад англійськомовної термінології альпінізму відзначається наявністю в ній термінологізованих загальноживаних слів і ретермінологізованих лексичних одиниць, а також метафоричних термінів. Ретермінологізовані терміни надійшли до англійськомовної термінології сфери альпінізму із сфер гляціології, фізичної географії, геології, морської та рибачької, будівельної та військової справи.

Переклад англійськомовних термінів сфери альпінізму здійснюється за допомогою термінологічних еквівалентів, адаптивного транскодування, калькування, описово. Англійськомовні терміни-словосполучення сфери альпінізму відтворюються українською мовою за допомогою простих і комплексних перекладацьких трансформацій. Простими перекладацькими трансформаціями є перестановка, вилучення, додавання слів, а також лексична заміна. Комплексні трансформації поєднують дві та більше простих перекладацьких трансформацій. Вони широко використовуються при перекладі аналізованих терміносполук українською мовою.

Ключові слова: англійська мова, альпінізм, семантика, структурні особливості, способи перекладу.

Mykola PROKHOROV,

orcid.org/0000-0002-5827-2602

Candidate of Political Sciences,

Assistant at the Department of Communicative Linguistics and Translation

(Kyiv, Ukraine) m.prokhorov@chnu.edu.ua

STRUCTURAL-SEMANTIC PECULIARITIES AND TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE TERMS OF THE SPHERE OF ALPINISM

The article is devoted to the study of the English-language terminology of the sphere of alpinism. The definition of the notion of terminology of the sphere of alpinism is given in the article, structural and semantic peculiarities, as well as ways of translation of its units are analyzed in it. Attention to transformations used for translation of the analyzed terms by means of the Ukrainian language is also given in the article.

The English-language terminology of alpinism is a set of units denoting professional notions of the sphere. Its formation began with the emergence of alpinism as a professional sport sphere. The structure of its terms is heterogeneous. They are represented by words and word combinations. Terms that are words are subdivided into simple root, derivative, complex and abbreviated ones, originating mostly from four-component terminological combinations. Terminological combinations can contain from two to five components in their structure. The most widespread among them are two- and three-component units formed on the basis of $N+N$, $Adj+N$, $Part II+N$, $V + N$, $N + N + N$ models.

The semantic composition of the English-language terminology of the sphere of alpinism is characterized by the existence of terminologized words of common lexicon, as well as reterminologized words and metaphoric units, used words and reterminological lexical units, as well as metaphorical terms. Reterminologized terms entered into the English-language terminology of mountaineering from the spheres of glaciology, physical geography, geology, maritime and fishing, construction and military affairs.

Translation of English-language terms of the sphere of alpinism is carried out with the help of terminological equivalents, adaptive transcoding, tracing, as well as descriptively. English-language terminological combinations of the sphere of alpinism are reproduced into the Ukrainian language with the help of simple and complex translating transformations. Simple translating transformations are transposition, omission, adding of words, as well as lexical replacement. Complex transformations contain two or more simple translation transformations. They are widely used in the translation of analyzed terminological units into the Ukrainian language.

Key words: the English language, alpinism, semantics, structural features, ways of translation.

Постановка проблеми. Термінологічні дослідження були і залишаються актуальними не тільки через важливість термінів для спілкування фахівців у різних наукових і професійних сферах, але й через проникнення цих одиниць до інших комунікативних сфер, що зумовлює необхідність їх всебічного дослідження задля подальшої систематизації та лексикографічної фіксації.

Аналіз досліджень. Попри існування значної кількості досліджень англійськомовної термінології різних сфер, в яких аналізується її структура (Кізіль, 2015), семантика (Куш, 2010; Сидоренко, Дудок, 2014) та ін., ще донині до кола інтересів науковців не потрапила термінологія сфери альпінізму, наявна в англійській мові. Визначена термінологія є дуже розповсюджений, оскільки вона використовується не тільки фахівцями у сфері спорту, але й у повсякденному житті, ЗМІ, Інтернет-сфері.

Метою цієї статті є багатоаспектне вивчення англійськомовних термінів сфери альпінізму, що зумовлює її завдання, які полягають у наданні визначення поняттю термінологія сфери альпінізму, встановленні її структурних і семантичних особливостей, з метою подальшого з'ясування способів перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Точкою відліку у виокремленні альпінізму як професійної сфери спорту вважається 8 серпня 1786 року, коли було підкорено найвищу точку Альп – Монблан (Desmaison, 1982: 7). Нині альпінізм характеризується як вид спорту та активного відпочинку, метою якого є сходження на не тільки на гірські вершини, але й на штучні скелі та стіни (Desmaison, 1982: 6). Термінологія сфери альпінізму являє собою систему її фахових одиниць, що позначають професійні поняття.

За структурними особливостями визначена термінологія в англійській мові представлена термінами-словами та термінами-словосполученнями. При цьому терміни-слова зазвичай поділяються на:

прості кореневі (*anchor, sherpa, firn, nut, rope, fall, leash, teeth, thread, dome, summit, massif, arete, glen, knot, hitch*);

похідні деривати (*alpinism, lowering, leader, mountaineering, climbing, glacier, carabiner, jumaring, prusiking, offwidth*);

складні одиниці (*snowstorm, snowfall, ice-axe, ringbolt, gri-gri, figure-eight, figure-of-eight, afterwork*).

Терміни-словосполучення є більш поширеними в англійській мові сфери альпінізму, ніж терміни-слова. Вони представлені сполуками із різним компонентним складом:

двокомпонентними одиницями (*altitude camp, avalanche cone, belay anchor*);

трикомпонентними одиницями (*top rope system, wire heel bail, first one-day ascent*);

чотирикомпонентними одиницями (*active self-locking belay device, high altitude cerebral edema*);

п'ятикомпонентними одиницями (*swing-cheek pulley with in-built cam*).

Зауважимо, що серед зазначених багатоконпонентних термінів найбільш поширеними є дво-, а також трикомпонентні одиниці, сформовані за наступними моделями:

N+N (*fall factor, leg loop, mountain range, nut key, pendulum rappel, rappel bolt, safety equipment, snow blindness, water ice*);

Adj+N (*black ice, directional runner, spare rope*);

Part II+N (*bolted route, fixed rope, stacked abseil*);

V + N (*to cut steps, to deploy a rope, to place a stopper, to work a route*);

N + N + N (*top rope system, wire heel bail, wire gate karabiner*).

Термінами-словами сфери альпінізму є також абревійовані одиниці, утворені від багатоконпонентних, переважно чотирикомпонентних словосполучень, наприклад:

RURP – realized idtimate reality piton;

HACE – high altitude celebral edema;

HAPE – high altitude pulmonary edema;

DWS – deep water solo;

F.A. – first ascent;

F.F.A – first free ascent.

Семантичні особливості визначають значення та специфіку його формування, що необхідно для розуміння термінів і їх перекладу. Семантичні аспекти формування терміноодиниць сфери альпінізму пов'язані з такими процесами, як термінологізація, тобто «процес отримання загально-вживної лексеми термінологічного значення» (Куш, 2010: 216) та ретермінологізація – «пересмислення термінологічного значення одиниці

при переході її з однієї термінології до іншої» (Куш, 2010: 217).

Завдяки першому із визначених процесів у термінології альпінізму в англійській мові з'явилися такі одиниці, як:

eye – вушко (гак), *leader* – перший в зв'язці (альпіністів), *second* – другий у зв'язці, *teeth* – зуб'я та ін.

У творенні термінологізованих термінів задіяно переважно механізм метафоризації значення, тобто «його переосмислення на основі асоціацій подібності» (Куш, 2010: 216), наприклад:

cowstail – загальн. коров'ячий хвіст, альп. вус самострахування;

leash – загальн. повідець (для собак), альп. темляк льодорізу;

staple – загальн. дужка, альп. шлямбур (опорна точка, що вбивається в скелю або приклеюється до неї).

Зазначимо також, що метафоричними є також компоненти окремих терміносполук сфери альпінізму в англійській мові, наприклад:

deadman anchor – сніговий якір;

dog nail – гачок;

fish-hook – гачок;

deadboy anchor – малий сніговий якір;

buried axe anchor – укопаний льодоруб;

live gore – вільний кінець мотузки;

dead rope – навантажений кінець мотузки;

bunny's ear – вузол «заячі вуха»;

snow piton – сніговий гак.

Більшість термінів з'явилися у професійній мові сфери альпінізму завдяки транстермінологізації. Сферами походження цих одиниць є наступні:

гляціології, що вивчає форми льоду на земній поверхні (*glacier, moraine, firn, black ice, water ice*); фізичної географії (*mountain chain, chimney, plateau, rock, cirque*);

геології (*dolerite, basalt, dolomite, sandstone, gritstone, limestone, sedimentary rock, shale, gneiss*);

морської та рибачкої справи (*stopper knot, fisherman's knot, sheet bend, anchor*);

будівельної справи (*hoist, assisted hoist, unassisted hoist, hanging hoist, hip hoist*);

військової справи (*bivouac, carabiner*).

З'ясування семантичних, а також структурних особливостей термінів альпінізму, що існують в англійській мові, є необхідною передумовою для здійснення їх перекладацького аналізу, власне для встановлення способів і трансформацій, до яких звертаються перекладачі для відтворення цих одиниць різними мовами.

Терміноодиниці англійської мови перекладаються, в першу чергу, термінологічними відпо-

відниками, „що є максимально близькими за змістом (але не обов'язково тотожними з одиницею мовлення мови оригіналу” (Карабан, 2004: 279), наприклад:

abseiling – спуск на мотузці, *ascend* – восходження, *bivouac* – табір, *belay* – страхування партнера, *bight* – відкрита петля, *climbing* – альпінізм, лазіння, *clove hitch* – стрем'я, *drop knee* – скрутка, *face* – стіна, *incidence* – зрив, *rappel* – дюфлер, *rebelay* – перестібка, *runner* – страхувальна петля, *summit* – вершина.

Також англійськомовні терміни альпінізму перекладаються транскодуванням, «при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» (Карабан, 2004: 282), переважно адаптивним, завдяки якому «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» (Карабан, 2004: 282), наприклад:

karabiner – карабін, *bivvy* – бівуак, *couloir* – кулуар, *bowline* – булінь.

Наведені приклади вказують на те, що транскодуванням перекладаються запозичені до англійськомовної альпіністської термінології.

Її одиниці, переважно ті, що складаються з двох компонентів, відтворюються калькуванням, тобто тим способом перекладу, при якому «відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові обирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» (Карабан, 2004: 286):

free climbing – вільне лазіння;

fisherman's knot – рибачкий вузол;

stopper knot – стропорний вузол;

ice tool – льодовий інструмент;

mixed terrain – змішаний рельєф;

final section – фінальна секція;

expeditionary headquarter – експедиційний штаб.

Коли «одиниця мови оригіналу замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього терміна» (Карабан, 2004: 298), то терміноодиниці сфери альпінізму відтворюються описово:

bigwall soloist – спортсмен, що спеціалізується на бігвольних соло;

afterwork – проходження траси «насосом»;

connection – поєднання двох або більше маршрутів або окремих ділянок;

grip-out – ділянка, де мало місць для страховки;

Fixed protection – точка страховки, що залишилася від попередніх сходників;

gore grip – людина, що провішує для інших відтяжки.

Зауважимо також, що для перекладу термінологічних словосполучень сфери альпінізму, які превалюють в англійській мові, застосовуються перекладацькі трансформації, що характеризуються як «міжмовні перетворення, що полягають в зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі» (Карабан, 2004: 11). Розрізняють прості та комплексні трансформації. Останні характеризуються як такі, що складаються з кількох простих. Наведемо приклади застосування простих і складних перекладацьких трансформацій при відтворенні англійськомовних терміносполук сфери альпінізму:

перестановка слів (*ablation zone* – зона абляції, *screwgate carabiner* – карабін з муфтою);

вилучення слова (*big wall climbing* – настінне сходження);

додавання слова (*bunny's ears* – вузол «заячі вуха»); лексична заміна (*unclimbed route* – непройдений маршрут);

комплексні трансформації (*mountain face* – крутий схил скелі, *rock face* – стрімкий схил скелі, *work positioning* – закріплення робочої зони).

Підбір правильної перекладацької трансформації, способу перекладу, а також їх поєднання виявляє компетенцію та майстерність перекладача.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, англійськомовна термінологія альпінізму представлена сукупністю терміноодиниць, що позначають професійні поняття сфери. Подібні одиниці варіюються за структурою та семантикою, що визначає добір способів і трансформацій їх перекладу. **Перспективи** подальших досліджень пов'язуємо із аналізом парадигматичних і синтагматичних особливостей визначеної термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кізиль М. А. Структурні особливості англійських телескопічних термінів сфери комп'ютерних технологій. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2015. № 27. С. 144–152.
2. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
3. Сидоренко О. М., Дудок Р. І. Функціонально-семантичні особливості складних суспільно-політичних термінів. *Іноземна філологія*. 2014. №. 127 (1). С. 53–59.
4. Desmaison R. *Total Alpinism*. Glasgow : Granada, 1982. 202 p.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

REFERENCES

1. Kizil M. A. (2015). *Strukturni osoblyvosti anhliiskyykh teleskopichnykh terminiv sfery kompiuternykh tekhnolohii*. [Structural and semantic peculiarities of the terms of the sphere of computer technologies]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky*: zb. nauk.pr. № 27. 144–152. [in Ukrainian].
2. Kushch E. O. (2010). *Semantychni aspekty mihratsii ta sposoby perekladu anhliiskoi terminolohichnoi leksyky*. [Semantic ways of migration and ways of translation of English terminological lexics]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*: zb. nauk.pr. № 1. 215–221. [in Ukrainian].
3. Sydorenko O. M., Dudok R. I. (2014). *Funktsionalno-semantychni osoblyvosti skladnykh suspilno-politychnykh terminiv*. *Inozemna filolohiia*: zb. nauk.pr. № 127 (1). 53–59. [in Ukrainian].
4. Desmaison R. (2014). *Total Alpinism*. Glasgow : Granada.
5. Karaban V. I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury : Gramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy*. [Translation of English scientific and technical literature : Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems] Vinnytsia: Nova knyha. [in Ukrainian].